

РОЛЬ ОСВІТИ У ФОРМУВАННІ ОБРАЗУ МОЛОДОЇ ЛЮДИНИ ТРЕТЬОГО ТИСЯЧОЛІТТЯ

А Здійснюється порівняльний аналіз соціальних типів, різних моделей образу людини і прогнозування можливих шляхів формування образу людини майбутнього тисячоліття. Обґрунтована необхідність формування духовного типу особистості, що є умовою підвищення якості освіти і розвитку майбутнього суспільства.

Ключові слова: якість освіти, освіченість, образ людини, успішна людина, вихована людина, моральна людина, духовна людина.

Вступ. Модель розвитку нашого суспільства у глобалізованому інформаційному світі може бути ефективною тільки тоді, якщо будемо орієнтуватися не лише на внутрішні реалії, а й на загальнолюдські тенденції в розвитку людства. Однією з головних тенденцій розвитку світових національних систем освіти є прагнення до підвищення якості освіти. Під якістю освіти будемо розуміти сукупність властивостей освітньої системи, що відповідає вимогам педагогічної теорії і практики і здатна задовольнити потреби особистості, суспільства і держави. Щоб забезпечити якість освіти, необхідно уявляти модель освіченої особистості, яка своєю діяльністю сприятиме задоволенню потреб суспільства сьогодні. Освіченість – це не просто начитаність або отримання престижної освіти. Результатом освіченості має стати внесок людини у розвиток соціуму, позитивні зрушення в ньому, які особистість здійснює завдяки своєму розуму, компетентності, моральності і духовності. Отже, щоб досягти певного рівня якості освіти, потрібно виробити чіткі уявлення про образ освіченої людини культури. Культура суспільства здатна виявити свою сутність у такій унікальній формі буття, як образ людини. Не втрачає цієї особливості й інформаційне суспільство, що розвивається. Через складність і неоднозначність сучасної соціокультурної ситуації таких проєкцій має бути багато, щоб поетапно розглянути їхні суттєві сторони і різноманітність проявів.

Аналіз останніх літературних джерел. Питання образу людини широко розглядалось у філософії, починаючи ще з Платона та Аристотеля. У Середньовіччі аж до новітнього часу філософська думка співвідносила образ людини з Образом Божим. Класики новітньої філософії Ж. Бодрийар, К. Юнг та ін. розглядали проблему образу людини в контексті існуючої картини світу. Розглядом соціальних образів людини інформаційної епохи займаються вчені І. Василенко, О. Кордобовський, М. Поляков та ін. Надзвичайно важливе значення питанню образу людини надавав розробник загальної теорії систем Л. Берталанфі, який вважав це питанням збереження людини як людини.

Проблема образу освіченої людини хвилює також і сучасних дослідників (Б. Гершунський,

С. Івашевський, В. Мітіна, В. Сергієвський, В. Серіков, Ю. Фоміних та ін.). Науковцями здійснено аналіз підходів до образу освіченої людини в історичному та сучасному філософсько-культурному та психолого-педагогічному контекстах. У філософських дослідженнях здійснено культуро-філософський аналіз образу людини як феномену соціокультурного простору суспільства.

Метою статті є здійснення порівняльного аналізу різних моделей образу людини, прогнозування шляхів формування образу сучасної людини як особистості моральної і духовної.

Вклад основного матеріалу. Проблеми людської індивідуальності є актуальними у ХХІ ст., особливо з позицій успішності, вихованості, моральності і духовності людини. Цікаве дослідження І. Соценко, яка зробила спробу визначити особливості образу людини як відображення соціокультурних процесів і явищ культури інформаційного суспільства, уявити образ людини як можливу проєкцію майбутніх соціокультурних змін. У результаті дослідження було зроблено висновок про те, що особливості інформаційного суспільства (знання, інформаційні послуги) стають провідними чинниками розвитку суспільства, які породжують новий тип мережної культури. Як відмічає І. Соценко, реалії інформаційного суспільства пред'являють людині нові вимоги, зокрема здатність до переміни діяльності, оволодіння новою професією. Широка свобода вибору людини сприяє прояву її індивідуальності. Разом з тим, людина в умовах інформаційного суспільства не відчуває особливої потреби в ідентичності, причетності до якоїсь спільноти людей – важливіше вміти користуватися засобами інформатизації. Людина інформаційної культури – це космополіт, у будь-який момент здатний проявити свою індивідуальність. Найрозповсюдженішими образами сучасної дійсності стають такі, як фланер (дозвільна людина), турист, бродяга, гравець – сучасні образи людини постіндустріальної культури, які є відображенням рис сучасної людини. І. Соценко зазначає, що соціальний образ людини не тільки сприяє відкриттю нових аспектів соціальної реальності, що характеризується нині особливою динамічністю, рухливістю, а й свідчить

про новий рівень опору суб'єкта реальності. Автор підкреслює, що соціум не готовий прийняти новий образ, який є відбитком процесів маргіналізації сучасного соціуму і кризи ідентичності. Творці нових образів, – підкреслює І. Сощенко, – також виявляються не прийнятими консервативним суспільством і знаходяться у стані дисидентів, маргіналів, тому що їхня творчість різко розходиться з прийнятою у суспільстві системою цінностей. Очевидно, дослідниця має рацію, що мистецтво у своїх формах народжує ембріон нової, зверненої у майбутнє культури, проте незнайома культура викликає опір суспільства [2].

В основу дослідження С. Івашевського покладе-на теорія ідеалу, розроблена в працях представників вітчизняної філософської думки: В. Давидовича, Е. Ільєнкова, В. Ільїна та ін. Наслідуючи їхні ідеї, можна відмітити, що ідеал є відображенням об'єктивних змін, що відбуваються в суспільстві. Аналіз цих змін і формування нових ідеалів представляються нерозривною приналежністю розвитку соціально-філософських переконань.

Учені стверджують, що успіх освітньої діяльності суб'єкта багато в чому обумовлений наявністю ідеалу освіченості, що визначає й орієнтує культурний розвиток суспільства. Відсутність ідеалу веде до дезорієнтації освітньої діяльності, вироблення формального підходу до освіти, і як наслідок, до падіння в ході історії якості і престижу освіченості. Ідеал освіченої людини, будучи формою випереджального відображення, виходить із

динаміки соціальної дійсності і вказує напрям змін у сфері освіти [3].

Становлення і розвиток вітчизняного освітнього ідеалу мало свої основи в православ'ї, яке довгий час орієнтувало освітні спрямування суспільства. Ідеал – це, передусім, людина з високим духовним розвитком. Духовність у контексті освітньої традиції припускає інтелектуальну, моральну і фізичну досконалість особистості. Починаючи з XVII ст., вітчизняний ідеал освіченої людини набуває різних форм свого існування. Характерною особливістю для них була посилена увага до внутрішнього світу людини, до розвитку його моральності.

Сучасна зарубіжна і вітчизняна наукова думка ставить людину до центру освітніх концепцій, бачить своє завдання у формуванні активного суб'єкта єдиної загальнолюдської культури, що має гнучке мислення, здатного до багатоаспектного погляду на навколишню дійсність. Специфіка української моделі освіченості полягає в її традиційній обумовленості цінностями вітчизняної культури, принципом народності, спрямованістю на духовний розвиток особистості.

Доповнюючи перелік соціальних образів сучасної людини, треба зазначити, що нині також декларуються інші: успішна людина, вихована людина, моральна людина, духовна людина. З огляду на обмежені рамки обсягу статті здійснимо порівняння деяких характеристик відмічених типів (табл. 1):

Таблиця 1

Порівняльні характеристики соціальних образів сучасної людини

Типи соціальних образів людини			
Успішний тип	Вихований тип	Моральний тип	Духовний тип
Активний	Уважний	Визнає закони	Має внутрішній моральний стрижень
Незалежний	Володіє гарними манерами	Живе за правилами	У ставленні до діючої нормативної моралі допускає можливості її зміни відповідно до ситуації
Наполегливий	Гарний слухач	Має почуття обов'язку	Намагається робити добро не взагалі, а щодо конкретної людини.
Упевнений	Уникає конфліктогенів	Намагається допомагати іншим людям	Більш хворобливо ставиться до своїх слабостей, ніж до погрешностей інших
Чітко усвідомлює мету	Не поспішає висловлювати претензії	Активно пропагує моральні норми серед інших	Турбота про інших та милосердя не обтяжують їх
Обирає не лише моральні засоби досягнення цілей	Надає перевагу формі прохання у спілкуванні	Користується переважно зовнішньою формою морального контролю	Делікатність не передбачає моральної аморфності, бездіяльності; обирає лише моральні засоби досягнення цілей
Оптимістичний	Стриманий	Боляче ставиться до порушень моральної поведінки: чужих і власних	Користується переважно внутрішньою формою морального контролю
Пристрасний/агресивний	Спокійний	Намагається бути чесним	Мужній
Суб'єкт життя, часто лідер	Шанобливий, емпатійний, надає емоційну підтримку	Законослухняний лідер або послідовник	Рефлексивний, прагне до самовдосконалення, виховує власним прикладом

Аналіз табл. 1 свідчить про те, що кожний тип людини має позитивні сторони, які можуть бути основою в процесі створення образу сучасника.

Визначити тип людини, який потрібно культивувати у свідомості молоді, допоможе усвідомлення того, серед яких кожен із нас хотів би жити,

з якими людьми хотів би спілкуватися, яким би хотів бути. Безумовно, суспільству потрібні люди, які сприяють його прогресу, успішні. Разом з тим, прагнучи бути успішними, ми хотіли б жити разом із моральними і духовними людьми, а також людьми вихованими. При цьому треба пам'ятати, що типи людини успішної і вихованої можуть передбачати також допущення аморальних вчинків: підлості, шахрайства. Моральна людина може бути надто вимогливою до інших, хоч при цьому сама порушуватиме моральні принципи. Отже, ідеальний образ людини має оптимально поєднувати риси різних типів особистостей. Ідеальна модель образу сучасної людини – перший крок до її втілення. Інші чинники передбачають створення культурної реальності, середовища й освітньої моделі втілення ідеального образу.

Погодимося, що підмічене І. Соценко, має місце у нашій реальності. Разом з тим, досліджене автором не приносить радості і не дає надії на відродження справжньої культури і творчої її переробки в умовах сьогодення, культури, яка не тільки дивує, інформує, шокує. Нам потрібна культура, яка надихає, народжує в душі людини найкращі почуття, силу духу, яка могла б виховувати прийдешні покоління і надихати на нові досягнення заради процвітання Істини, Добра і Краси, заради збереження чогось святого, що є в душі кожної людини, того святого, в якому не кожна людина може признатися, але кожна прагне до цього. Завдання суспільства, і освіти зокрема – плекати те святе, що є в душі людини, що є в багатій світовій культурі, і пред'являти молоді і самим собі для цього найкращі зразки, від яких «прокидається» серце і якими може гордитися українська і світова культура. Важко перелічити, скільки образотворчих і музичних та інших шедеврів створили світові і національні митці. Разом з тим, нині важливо відмітити творчість сучасних молодих людей, відмічених печаткою таланту і високим творчим духом, наприклад, пісні ієромонаха Олега Погудіна (романси), Сергія Паніна (пейзажі), Валентини Овсяннікової (іконопис), Іветти Позднікової (мозаїка), нашої землячки з міста Куп'янськ Ярослави Гонти (енергетичний живопис) тощо.

На жаль, наша учнівська молодь через зайнятість і педагогічну неграмотність батьків, розгубленість педагогів, нерозробленість змісту освіти часто не отримує уявлення щодо кращих зразків світової поезії, скульптури, живопису, музики. Доступні молоді примітивні зразки, що транслиються на телебаченні, зібраннях молоді («тусовках») та з інших інформаційних джерел, працюють на збудження в людині низьких інстинктів, не виховують серця, не «вмикають» совість, співчуття, добротності та інші морально-духовні почуття. У такому разі є можливість виховати новий тип людини, а саме: людину-комп'ютер, людину з тваринною сутністю, крайнього індивідуаліста.

Приклади поведінки особистостей такого типу сьогодні можна побачити на вулиці, в транспорті та інших громадських місцях. Молоді люди у більшості вже не звертають уваги на тих, хто потребує їхньої уваги і, можливо, допомоги: не поступаються місцем літній людині, інваліду, дитині з перев'язаною рукою, намагаються відстояти свої права, забуваючи про свої обов'язки тощо. Означене спонукає до думки, що у свідомості сучасної молоді людини не закладене або розмите поняття про смисл життя людини, про її сутність.

Адже, відомо, що людина відрізняється від тварини не тільки фізіологічними, психічними особливостями, але й, насамперед, наявністю духовності. У багатьох наших сучасників, на жаль, не сформовані моральні пріоритети. У свідомості сучасної молоді людини з її інтелектуальними, економічними та примітивно-культурними потребами, з орієнтацією на успіх і матеріальне благополуччя не сформовано образ Людини, яка відповідає критеріям людяності.

Наступна перешкода у формуванні образу людини полягає у недоліку трудового виховання, відсутності постійних трудових обов'язків у підростаючого покоління. Видатні педагоги (К. Ушинський, В. Сухомлинський та ін.) підкреслювали вирішальну роль праці у моральному вихованні дитини. Часто батьки заперечують, щоб дитина чи підліток включалися у здійснення процесів самообслуговування або виробничої праці в процесі суспільного виховання. У такому разі порушується принцип єдності вимог сім'ї, школи і суспільства, що вкрай негативно відбивається на формуванні образу людини у свідомості дітей.

Однією з важливих проблем у вихованні образу людини в учнівській молоді є відсутність такого образу у поведінці сучасного педагога, у виховному середовищі. За великим рахунком, залишились у минулому високі ідеї педагогів-новаторів 80-х років минулого століття (В. Шаталова, Є. Ільїна, Ш. Амонашвілі та ін.), які показали приклади ентузіазму і реального досвіду ефективного навчання і застосування гуманістичного підходу у вихованні дітей та молоді. У реальній практиці сьогодення ці підходи не мають реального втілення, хоч деякі вчителі намагаються їх застосовувати або вважають, що застосовують їх. Задавлені важким тягарем формалізму у здійсненні професійних обов'язків, орієнтовані на досягнення певного матеріального рівня життя педагоги поступово втрачають ентузіазм. Для багатьох характерні песимістичні настрої, зневіра у можливість щось змінити на краще. Вихід бачать у підвищенні заробітної плати і застосуванні інноваційних технологій викладання, зміні навчальних програм і підручників. Характерний екстернальний локус контролю, відповідно до якого педагоги схильні звинувачувати в освітніх невдачах усіх інших учасників освітнього процесу та

характер управління освітою. Багато педагогів не уявляють оптимального образу педагога сучасності, не схильні займатися моральним самовдосконаленням, нерідко виявляють грубість, нетактовність у поведінці, чим наносять непоправну шкоду психіці дитини.

У межах широкої педагогічної практики не знайшла відображення педагогіка прийняття, розуміння і любові [1].

Неувага до виховання почуттєвої сфери виявляється у черствості і жорстокості поведінки сучасної молоді. Разом з тим, існують учнівські молодіжні рухи, що залучають підлітків і молодь до участі у волонтерській діяльності щодо особливих верств суспільства: ветеранів, дітей-сиріт, людей з особливими потребами. Але відсоток учасників цих рухів невеликий. Треба активно пропагувати інформацію про таку діяльність і залучати учнівську молодь до участі у програмно-цілевих проектах морально-духовного змісту. Прикладом такої діяльності можна назвати роботу клубу «Лідер» ЦДЮТ Фрунзенського району, центрального Євроклубу та інших навчально-виховних закладів Харківщини.

Зміни в ідеалі освіченої особистості як людини духовної зумовлюють необхідність відповідних перетворень педагогічної теорії, державних норм освіченості, інституціональних форм освіти. Конкретизація освітнього ідеалу відповідно до дійсної реальності здійснюється шляхом створення моделей, тобто навчальних програм, державних освітніх стандартів тощо. Виступаючи еталоном при оцінці рівня освіченості, ці практичні аналоги

ідеалу мають бути максимально наближені до відображуваного об'єкта. Але в сучасних вітчизняних моделях освіченості не знаходять належного місця реальні ціннісні орієнтири, моральні позиції, творчі можливості особистості. Таке становище обумовлене сильним впливом на нормативну освітню базу реально діючої парадигми освіти, рамки якої перестали відповідати вимогам сучасного етапу суспільного розвитку.

Висновок. Таким чином, у формуванні образу сучасної особистості духовно-морального типу потрібно враховувати і послідовно втілювати такі напрями виховної діяльності, як: формування потреб і ціннісних орієнтацій у свідомості молоді; виховання моральних почуттів; виховання на позитивних зразках сучасної культури і культурної спадщини; виховання в праці і творчості; виховання свідомості потрібності суспільству; виховання на прикладі позитивного образу педагога; виховання на прикладі добродійної діяльності; формування справжніх умінь здійснювати рефлексію свого внутрішнього світу і прагнення до самовдосконалення.

Список використаних джерел

1. Бех, І. Д. Виховання особистості. – У двох книгах. – Книга перша: особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : навч.-метод. посіб. / І. Д. Бех. – Київ : Либідь, 2003. – 280 с.
2. Сощенко, І. Г. Образ человека в социокультурном пространстве информационного общества // И. Г. Сощенко: дисс. ... канд. филос. наук: 09.00.13. – Ставрополь : СГУ, 2007. – 157 с.
3. Ивашевский, С. Л. Идеал образованного человека / С. Л. Ивашевский : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 09.00.11. – Нижний Новгород, 1999. – 22 с.

Дата надходження
авторського оригіналу: 12.10.2015

Слесик Е. М. Роль образования в формировании образа молодого человека третьего тысячелетия.

Ⓐ *Осуществляется сравнительный анализ социальных типов, разных моделей образа человека и прогнозирование возможных путей формирования образа человека грядущего тысячелетия. Обоснована необходимость формирования духовного типа личности, которая является условием повышения качества образования и развития грядущего общества.*

Ключевые слова: качество образования, образованность, образ человека, успешный человек, воспитанный человек, моральный человек, духовный человек.

Slesyk K. M. The role of education in young man's character forming of the third millennium.

Ⓘ *The comparative analysis of social types is realized in the article, different models of man's character and prognostication of possible ways of man's character forming of the coming millennium. The necessity of forming of personality's spiritual type that is the condition of education upgrading and the coming society development is explained.*

Key words: quality of education, erudition, character of a man, successful man, educated man, moral man, spiritual man.